

Az év csoportfoglalkozása (1. díj, 2010)

Szociális készségfejlesztő csoportfoglalkozás az Aszódi Javítóintézetben vegyes csoportban (2010. február-március)

dr. Both Emőke- dr. Horváth Sarolta (pártfogó felügyelők, Pest megye, Főváros)

2010. február 11. és március 25. között egy 6 alkalmas kísérleti programot valósítottunk meg az Aszódi Javítóintézetben. A csoportfoglalkozáson az Aszódi javítóintézetnek növendékei és gimnazista diákok közösen vettek részt. A csoportfoglalkozás alapját az a feltevés képezte, hogy a kortársak pozitív hatása meghatározó a kamaszok körében, ezért a motivált kortárs résztvevők bevonása erősítheti a csoport tervezett hatását.

A csoportot megelőző félévben mindketten tartottunk szociális készségfejlesztő tréninget – egyikünk a Javítóintézetben, másikunk a Jóvá Tett Helyen. Mindkét csoportban azt tapasztaltuk, hogy a kötelezett résztvevők erős ellenállást tanúsítanak és ebben nagyon kitartóak. Olyan mértékű ellenállással találkoztunk, ami már-már megkérdőjelezte a csoport hatékonyságát, mivel energiáink nagy részét ezek leküzdése kötötte le, és csak a folyamat végére sikerült olyan légkört teremteni, amelyben érdemi fejlődésre is lehetőség volt.

Ez sarkallt minket arra, hogy olyan megoldást keressünk, mellyel a résztvevők motivációja jelentősen növelhető. Feltételeztük, hogy ha sikerül olyan csoporttagokat bevonni, akik motiváltak, és elérjük, hogy ők alkossák a többséget, akkor könnyedén átlendülhetünk a kezdeti ellenállás szakaszán. Másik feltételezésünk az volt, hogy ha a csoportba bevont tagok az erkölcsi fejlettségnek nem teljesen azonos szintjén állnak, akkor a pozitív kortárshatásra alapozva jelentősebb előremozdulás várható az értékekkel kapcsolatos nézetek fejlődése terén. Ezért kezdünk abban gondolkodni, hogy a csoportba olyan középiskolásokat is be kellene vonni, akik szívesen vesznek részt ilyen jellegű foglalkozáson, és akik más értékrendet képviselnek, mint a pártfogoltak/növendékek.

Időben ez a gondolkodás egybeesett azzal, hogy egyikünk egy gimnázium 12. évfolyama számára meghirdetett jog órán oktatóként működött közre. A gimnazisták számára fakultatív tárgyként felvehető órán a diákok az első félévben részt vettek egy 12 alkalmas csoportfoglalkozáson. A csoportépítési szakasz után a bűnözés, a cigányság, prostitúció és a hajléktalanság problémájával ismerkedtek, sajátélményű, empátiafejlesztő gyakorlatokon keresztül. A második félévben gyakorlati projektet kellett megvalósítaniuk az általuk választott témakörben.

Adott volt tehát jó néhány olyan gimnazista, akik érdeklődnek a bűnözés problémája iránt, akiket foglalkoztat a bűnelkövetéshez vezető okok kérdésköre. Az empátias sajátélményű gyakorlatok hatására nyitottak a bűnelkövetők sorsának megismerésére és érzékenyen reagálnak a társadalmi problémákra.

Kézenfekvő volt, hogy a gyakorlati projektben kapjanak lehetőséget korukbeli, de nagyon más háttérrel rendelkező bűnelkövető fiatalokkal való közvetlen kapcsolat kialakítására.

Így lett a három választható terület egyike az Aszódi Javítóintézet növendékeivel közös csoportos foglalkozáson való részvétel. (A többi diák mozgássérültekkel készített rádióműsort, illetve egy közös színdarabot alkotott a Buratino Szakközépiskola diákjaival.)

A csoporttagok másik felét az Aszódi Javítóintézet növendékei közül választottuk ki. A javítóintézetben azokkal a fiatalokkal kerül kapcsolatba az utógondozó pártfogó felügyelő, akik ideiglenes elbocsátás előtt állnak. Esetükben a leendő pártfogó felügyelő tesz javaslatot a külön magatartási szabályra, amelyben a vele kapcsolatban álló szakemberek (nevelők, utógondozó pártfogó) véleményét is kikéri, mivel neki a fiatalról csak korábbi ismerete van. A csoportfoglalkozás jó terepet ad arra, hogy a növendékeket egy más helyzetben ismerjük meg. Pontosabb képet adhat arról, hogy melyek azok a területek az életükben, amelyek további fejlesztést igényelnek, mik képezik a visszaesés fő kockázatát. A csoportfoglalkozás (amennyiben kellően hosszú ideig tart), lehetővé teszi, hogy elindítsunk egy változási folyamatot annak érdekében, és megerősítsük a fiatalokat változási szándékukban. A csoportfoglalkozásra nevelői javaslatok alapján vontunk be olyan fiatalokat, akik a csoport befejezése utáni 3 hónapon belül kerülnek ideiglenes elbocsátásra. A növendékekkel egyesével beszéltünk és megajánlottuk nekik a csoportfoglalkozást, amelyre ezt követően önként jelentkezhetnek.

Résztvevők: 8 fő 12. osztályos gimnazista (Radnóti Gimnázium Budapest) – mindannyian lányok

7 fő javítóintézeti növendék – mindannyian fiúk

Helyszín: Az Aszódi Javítóintézet Klub helysége.

Csoportvezetés: Páros csoportvezetés

Időpont: Csütörtökönként 14.45 – 17.15 , közben 10 perc szünet.

A gimnazisták minden alkalommal közösen utaztak az utolsó órájuk után vonattal Aszódra. A növendékek a dohányzóban gyülekeztek, onnan kísérték át őket együtt a klubhelyiségbe.

A csoport célja:

1. A növendékek esetében célja volt a csoportnak, hogy az ideiglenes elbocsátás előtt társaik pozitív visszajelzései által megerősítsük azokat a tulajdonságaikat, amelyek segíthetik őket abban, hogy ne kövessenek el újabb bűncselekményt. Pozitív mintát kapjanak.
2. A gimnazisták esetében célja volt a csoportnak, hogy társadalmi felelősségvállalásuk erősödjön.

A csoportfoglalkozások menete

1. alkalom (2010. február 11.)

Az első alkalommal a részt vevők két csoportja külön-külön érkezett a helyszínre. A növendékeket korábbi időpontra hívtuk, hogy velük külön is rögzítsünk néhány alapvető szabályt. (A lányokkal is történt hasonló megbeszélés még a gimnáziumban, az első alkalom előtt.) Hangsúlyoztuk, hogy a csoport erre a hat alkalomra alakul, nem az a célja, hogy párok alakuljanak, nem kérhetik el a lányok telefonszámát, nem tarthatják velük a kapcsolatot a csoporton kívül.

Megvalósult játékok:

1. Bemutatkozás - 5 mondatban, ki vagy honnan jöttél, miért jöttél a csoportba.

Szabályok tisztázása

2. Alliteráló nevek.

Olyan foglalkozást mondtunk a keresztneviünk elé, amely azonos betűvel kezdődik ezt el is mutogattuk. Sorba mentünk és mindenki elismételte az előtte állókéét.

3. Keresd meg azt, aki....

Kérdőívet készítettünk, különböző kérdésekkel: (...akinek három, vagy több testvére van,aki rendszeresen sportol, Aki tud valamit mondani egy nemzetiségünk nyelvén, ... aki szerelmes, aki dohányzik, ...aki szereti a vígjátékokat, ... aki szeret diszkóba járni, ... aki fél a sötétben, ... akinek elváltak a szülei..., aki szereti a spenótot és aki utálja a tökfőzeléket.) minél több nevet írjon egy-egy állítás mellé.

4.Párkeresés szimbólummal

Mindenki kapott egy post it papírt, erre kellett rajzolni a képét, ami kifejezi őt, ami rá jellemző. Ezt a hátukra ragasztották.

Elindultak és mozogtak a térben, megnézték mindenki rajzát, majd ezt követően kellett választaniuk egy párt, akit egyáltalán nem ismernek és a képe megragadta őket valamiért.

5. Koktél-party

Az előbbieket szerint kialakult párok 2-2 percben meséltek magukról. Amíg az egyik mesélt a másik figyelt. Ezután csoportban a párok E/I személyben bemutatták egymást.

6. Csoportnév, csoportcímer

A csoportnak közösen kellett kitalálnia egy nevet, majd egy címert. A csoport közepére beállítottunk egy asztalt, amelyen volt egy csomagolópapír.

Erre felírták az általuk alkotott nevet. A címer nem készült el, így is túlléptük az időkeretet.

A játék alatt a csoportvezetők nem tartózkodtak a helyiségben, a fiatalok önállóan dolgoztak, de a kamera ezt a részt is rögzítette.

7. Zárókör: Hogyan érezték magukat

„Házi feladatként” megbeszéltük, hogy gondolkozni fognak a címeren, amelyre már volt egy ötlettervük, hogy a következő alkalommal befejezzék a közös címert.

Az 1. alkalom célja az ismerkedés volt. A csoporttagok megtanulták egymás nevét, elkezdtek megismerkedni.

A játékokban mindenki részt vett, senki nem vonta ki magát látványosan.

Ezúttal nem a játékok megbeszélésén volt a hangsúly. Minden esetben, röviden néhány percen elmondták a tapasztalataikat, de hosszasan nem elemeztük az élményeket.

A koktél party esetében vegyes párok voltak. A középiskolások és a növendékek közötti különbség nagyon intenzíven megmutatkozott. A feladat során a beszélgetést vissza kellett adni a csoportnak. Ehhez odafigyelésre és a hallottak megjegyzésére, beszédképességre volt szükség. Érdekes volt, hogy a fiúk elbeszélése minden esetben nagyon rövid volt, csak néhány dologra emlékeztek. A lányok pontosabban, részleteket is megemlítve adták vissza a beszélgetést. Néhány hosszabb elbeszélés után a fiúk megtapsolták, aki beszélt. A játékot E/I személyben játszottuk, ez inkább a lányoknak okozott nehézséget, nagyon beleélték magukat a történetekbe, megérintette őket. Ennek kibeszélésére a csoportban nem hagytunk teret,

inkább külön, a vonaton hazafelé beszéltük át az érzéseiket, élményeiket. A játék hosszú volt, a fiúk a végére láthatóan elfáradtak, a lányok pedig elérzékenyültek.

A csoportnév során a feladat teljesítésben mindkét csoport tagjai részt vettek, néhányan a háttérbe húzódtak, de a kitalálásban, megvalósításban valamilyen szinten mindenki kivette a részét. A rajzot nagyon precízen, gondosan készítették. **„Különleges csütörtök”** lett a csoport neve.

Láthatóan jól érezték magukat a csoport során, kezdtek feloldódni. Mindkét csoport részéről megvolt a kíváncsiság a másik iránt. Maximális elfogadás jellemezte a csoportot, nem nevettek, gúnyolódtak senkin.

A záró körben egyöntetűen mindenki azt mondta, hogy nagyon jól érezte magát a csoporton és „tökre” várja a jövő csütörtököt.

2. alkalom (2010. február 18.)

A csoportokkal a második alkalom előtt nem volt külön-külön megbeszélés. Közösen érkeztünk és rendeztük be a helyszínt.

A csoportból hiányzott egy lány, aki beteg volt és egy növendék, aki leszámolt, így többet nem fog jönni a csoportba. Egy lánynak korábban el kellett mennie, ezt a csoporttal megbeszélte.

Megvalósult játékok:

1. Hogy vannak? Hogyan érkeztek a csoportba?

Mindenki kapott egy fénymásolt lapot, amin egy kiskutya különböző képei voltak, hangulatokat fejeztek ki. Kis gondolkodási idő után mindenki elmondta, melyik kutyával tudott azonosulni, mit fejez ki neki a kép.

Kiderült számunkra, hogy többen nagyon fáradtak rosszkedvűek voltak. Aznap mentek el a festő szakmából vizsgázók, így a fiúk közül többen szomorúak voltak.

2. Zsipp-zsupp

Játékosabb formája a nevek átisméltlésének. Körben áll valaki, ha azt mondja zsipp, annak, akire rámutat a jobb oldali szomszédja nevét kell mondani, zsupp esetében a bal szomszéd nevét, zsipp-zsupp-nál keveredik a csoport. A középen álló célja, hogy leüljön. Ha hibázik valaki, helyet cserélnek.

A játék pörgős volt, néhányan nehezen tudták eldönteni melyik a jobb és a bal kezük, de könnyen feltalálták magukat. Jó hangulatteremtő játék volt.

3. Átkelés a szigetre

Át kellett haladni a tengeren a szigetre az egész csapatnak, úgy, hogy senki ne essen bele a vízbe. A stratégiát előre megbeszélhették, erre 3 percet kaptak. A megvalósítás közben már nem beszélhettek. Kaptak 6 papírt, ezek voltak a „kavicsok”, melyek segítségével át kellett jutniuk a szigetre. Ebből 5 fehér volt és egy színes. A színes papírt hátra is adhatták, a fehéret csak előre, aki nem a lapok valamelyikén ált, az „belesett a tengerbe”. Ha pedig valamelyik

lapon nem állt senki, akkor azt „végleg elsodorta a víz”, így kevesebb kavicsra kellett átjutni a szigetre.

A stratégia megbeszélésénél kétfelé bomlott a társaság, a lányok többsége és 2 fiú vett részt benne, a többiek inkább a háttérből figyelték őket. A megbeszélésnél úgy tűnt, nem is pontosan érti mindenki, hogy mi lesz a feladat.

Amikor kiderült, hogy útban van néhány asztal, a fiúk rögtön megragadták az alkalmat, hogy azok elpakolásában segítsenek nekünk, ahelyett, hogy részt vettek volna a megbeszélésben.

A feladat megoldását a lányok kezdték, majdnem minden lány átkelt, amikor a fiúk belekezdtek az átkelésbe. Néhányan megszólaltak, akkor elvettünk tőlük egy-egy papírt, így a legvégén egy fiú maradt egyedül 1 papírlappal, de megoldotta a feladatot.

A játék utáni megbeszélésben többen mondták, hogy a stratégia megbeszélések nem értették, hogy a többiek mire jutottak és mit kell csinálni, csak miután látták, hogy a többiek elkezdik csinálni, akkor értették meg. Végig figyelték egymást a játék során, aki még ott volt és aki átkelt az is. A megvalósítás során intenzíven együttműködtek.

4. Lakatlan sziget

Képzletben egy lakatlan szigetre érkeztek. Ők dönthetik el, hogy a szigeten milyen szabályok szerint éljenek. Van náluk egy fegyver és egy kés. Fő feladat, hogy megoldják az élelmezésüket, menedéket építsenek maguknak. A szigeten van ivóvíz és vannak gyümölcsfák.

Először kaptak 5 percet, hogy egyénileg írjanak össze olyan szabályokat, amit fontosnak tartottak, majd elkezdtek a megbeszélését. Az volt a cél, hogy mindenki számára elfogadható szabályok kerüljenek fel a csomagolópapírra.

Az egyéni munka nem ment mindenkinek, volt négy fiú, aki nem nagyon írt a papírra, néha felnéztek, és halkán jelezték, hogy nem tudják, mit kellene írniuk, nekik újra elmondtuk a feladatot. Végül mindenki írt valamit.

Szembetűnő volt, hogy a fiúk azon kezdték el törni a fejüket, milyen módon tudnak elmenekülni a szigetről (hajóépítés, jelzőtűz, palackposta, stb.). nagyon nehezen fogadták el, hogy azon kell gondolkozni, hogy fognak azon a szigeten élni. Az egyik lány felvetette, hogy ez egy új élet, új lehetőség, ahol maguk formálhatják a saját szabályaikat – de ezzel a gondolattal a fiúk nem tudtak azonosulni.

A megbeszélés nagyon hosszúra nyúlt. A fő kérdés az volt mi lesz a fegyverrel. Erre nagyon sok lehetőséget hoztak fel.

A megbeszélésen ismét nagyon markánsan szétszakadt a társaság. A lányok elvi kérdésekkel kapcsolatos vitákba kezdtek egymással... a fegyvert elássák, vagy mindig valakinél legyen, ki vezesse a csoportot, mi legyen a neve, vezető, jegyző, mi legyen a kompetenciája, szükség van-e egyáltalán vezetőre ilyen kis közösségben, vagy legyen teljes demokrácia...

Az elméleti vitákba a fiúk ritkán szóltak bele. Néha a kérdésekhez kapcsolódva egy-egy praktikusabb javaslatuk volt: hogyan építsenek házat és rakjanak tüzet, miben szállítsák a vizet. A fiúk közül ismét csak ugyanaz a kettő vett részt aktívan a vitában, akik a szigetre való átkelés stratégiájának megbeszélések is bekapcsolódtak a gondolkodásba. Egyikük az elméleti kérésekhez is hozzászólt, a másik sokkal inkább a praktikumot képviselte. A többi fiú háttérbe vonult. A lányok közül is főleg három volt aktív vitázó, a többiek inkább hallgatták a vitát. Szembetűnő volt, hogy a fiúk azért nem vettek részt a megbeszélésben, mert nem értették a vitát, a vita főbb gondolatai számukra nem voltak megfoghatóak. Körkérdések esetén röviden reagáltak. A fegyverről határozott véleményük volt, azt elmondták, de vitában, érvelésben egyáltalán nem tudtak részt venni. A lányok ezt érzékelték, de nem kérdeztek rá a véleményükre, nem próbáltak meg úgy vitázni, hogy a fiúk is részt tudjanak venni a megbeszélésben. Végül írtak szabályokat, amelyeket mindenki megszavazott, azonban nem

kérték ki mindenkinek a véleményét. Kérdéses tehát, hogy vajon tényleg mindannyian el tudják-e fogadni a meghozott szabályokat.

Miután az alapvető szabályokat megalkották, speciális eseteket beszélünk át: Mi van akkor ha valakik bandázni kezdenek a szigeten és a megbeszélte munkákban nem vesznek részt?

Mi tesznek, ha észreveszik, hogy valaki egy bódító növényt talált a szigeten és elkezdte azt használni?

A speciális esetek jobban felkeltették a fiúk érdeklődését, itt jobban beleszóltak a vitába. A lányokban sokkal nagyobb volt a bizalom egymással szemben. A fiúk elmondták, hogy szerintük közülük ki lenne, aki biztosan kábítószerezne, ki kezdene el bandázni.

Fontos kiemelni, hogy a fiúk meglepően jól viselkedtek, végighallgatták a beszélgetéseket, még akkor is, ha voltak olyan részek, amiket esetleg néhányan nem értettek. Nem vágtak egymás szavába, nem kezdtek el egymással beszélgetni. Nem kezdték el magukat más formában lekötöni.

5. Zárókör: Hogyan érezték magukat

A visszajelzésnél, akik aktívan részt vettek a csoportban elmondták, hogy nagyon jól érezték magukat, akik kivonódtak, azt jelezték vissza, hogy unatkoztak, fáradtak voltak stb.

A csoportfoglalkozás után a vonaton egy kabinba ültünk a lányokkal. Megbeszéltük a tapasztalataikat, érzéseiket.

A beszélgetés végén többek megfogalmazták, hogy bántja őket, hogy nem figyeltek jobban oda a többiekre és elvitték a beszélgetést. Úgy próbáltak meg szabályokat alkotni, hogy a többiek abból számukra is látható módon kirekesztődtek. Ugyancsak ekkor tudatosodott bennük, hogy az általuk használt nyelv jórészt nem érthető a fiúk számára. Megfogalmazták, hogy egészen más úgy vitázni alapvető társadalmi szabályokról, hogy fel vannak vértézve történelmi ismeretekkel, mint azok hiányában.

3. alkalom (2010. február 25.)

A csoporton mindenki jelen volt.

Megvalósult játékok:

1. Hogy vannak? Hogyan érkeztek a csoportba?

Mindenki kapott egy fehér lapot, valamint középre kitettünk színes ceruzát, zsírkrétát. A hangulatukat egy kép segítségével kellett kifejezniük. Akár színekkel, akár ábrával is kifejezhettek. Mindenki nagy körben megmutatta a rajzát, aztán 2-3 fős csoportokban elmondták egymásnak, hogyan vannak, mit fejez ki a rajzolt kép. Hosszasan beszélgettek, meséltek egymásnak. Volt egy páros, amelyik a többiekhez képest csak röviden beszélgetett, utána figyelték a többieket.

Ezután a nagy körben megosztották azt, ami számukra nagyon érdekes volt a párjuk rajzával, magyarázatával kapcsolatban.

2. Sikeres ember

Képeket vittünk, amelyeken különböző emberek láthatók, ki kellett választaniuk azt a képet, amely szerintük egy sikeres embert ábrázol. Bemutatták nagy körben a képeket, és 1 mondatban elmondták, miért azt választották.

Ezután 3-4 fős csoportokat kellett alakítaniuk. Így kiscsoportban beszélgettek részletesebben arról, hogy szerintük miért sikeres a választott képen megjelenített ember. Az itt megfogalmazott gondolatokat megosztották a nagy körrel is. Nagy körben beszélgettünk tovább a témáról: milyen sikerek vannak az életben, ki a sikeres, akit annak tartanak, vagy aki magát annak tartja stb.

A kérdéseknél elkezdtek a fiatalok egymással beszélgetni, gondolatokat pontosítottak és tisztáztak.

3. Kacsintós

Két kört alakítottunk a belső körben egy embernek nem volt párja. A külső körben állók hátra tették a kezüket és az előttük álló sarkát nézték. A pártalan ember kacsintott valakire a belső körben, akinek el kellett futnia úgy, hogy ne kapja el őt a mögötte álló.

Lazító hatású feladat volt, ami nagyon jó hangulatban telt.

4. Értéklicit

Mindenkinek volt 100 fabatkája. Ezzel vásárolhattak az árverésen. Értékeket árultunk, ezekért licitálhattak. Előzetesen egyesével megmutattuk a kártyákat abban a sorrendben, amiben később kikiáltottuk.

A játék gyors volt és szórakoztató. Sokat licitáltak, mindenki aktívan részt vett benne. De volt olyan fiú, aki csak 1 dolgot vett, mással nem is próbálkozott. A fiúk nem értették meg a „maximum 3 licit egy értékre” szabályt, nem tudták tudatosan használni, így a lányok a logika és a taktikázás miatt erőfölénybe kerültek. A szabályokat betartották.

A játék után nagy körben beszélgettünk a megvásárolt értékekről. Volt-e stratégia, azt szerezték-e meg, amit szerettek volna, vagy csak ahogy alakult? Volt-e amit többen akartak? Hogyan licitáltak, kis tétellel vagy inkább naggyal? A megbeszélésen elmondták a véleményüket.

Ismét markánsan megjelent a család, a párkapcsolat, mint fő érték. Néhány érték: pl.: hatalom, hazaszeretet elsöre nem kelt el csak második körben. Mindenki vásárolt valamit, többen azt, amit előre elterveztek. Egymásra ritkán reagáltak, jellemzőbb volt, hogy nekünk mondták el a gondolataikat. A végén lehetőségük volt cserélni. A legtöbben, akik elégedettek voltak azzal, amit vettek nem cseréltek egyáltalán. Néhányan cseréltek.

A legvégén két fiatal elmondta, hogy a játék során nagyon furcsán érezte magát, mivel zömében olyan értékeket vásároltak meg, amelyek pénzen nem megvehetők.

5. Zárókör: Hogyan érezték magukat

A visszajelzésnél elmondták, hogy ez az alkalom nagyon gyorsan elment, annak ellenére, hogy kicsit tovább is maradtunk, mint a tervezett. Jól érezték magukat, és elgondolkoztatónak találták a feladatokat.

Ezen az alkalmon elkezdtünk az értékekkel foglalkozni, amelyet a következő alkalommal is folytattunk.

Az értékek témája kézzelfoghatóbb volt a számukra, mint a szabályok, jobban el tudták mondani a véleményüket mindannyian. Közös pontokat tudtunk megfigyelni. Pl. a család meghatározó szerepe, amellet, hogy a tudás, karrier, műveltség értékek jellemzően inkább a gimnazista csoportnál kerültek elő mindkét játékban.

Ezen az alkalmon az eddigiekhez képest több volt az egymás közti beszélgetés, gondolatcsere. Heves viták és értékkülönbségek nem jelentek meg. Ha valaki mást gondolt azt mindenki el tudta fogadni.

4. alkalom (2010. március 4.)

A Keleti pályaudvar lezárása miatt csak kb. 30 perces késéssel tudtuk megkezdeni a csoportot. Ezen az alkalmon a kamerát kezelő Kerényi Normann (intézeti pszichológus) nem tudott jelen lenni, azonban egy kamerával ezt az alkalmat is rögzítettük.

A csoportból hiányzott egy lány és egy fiú. A fiú azért nem jött, mert egy másik csoporttaggal konfliktusba keveredett, és attól tartott, hogy ez akár tettelegességig is fajulhat közülük a csoport szünetében, ami ellehetetlenítené, hogy szabadságra menjen a közeljövőben. Tekintettel a késésünkre, nem tudtunk ezzel a fiúval beszélni a problémáról, elfogadtuk, hogy ezen az alkalmon nem lesz jelen.

Megvalósult játékok:

1. Hogy vannak? Hogyan érkeztek a csoportba?

Mindenki elmondta, hogy telt a hete és milyen hangulatban érkezett a csoportba. Nem kaptak most hozzá semmilyen segédeszközt, és nagy csoportban beszélünk. Minden tag beszámolója után lehetőséget kaptak a többiek arra, hogy kérdezzenek a beszélőtől.

Egymás kérdezgetése a 4-5 ember után kezdett beindulni.

2. Számegyenes

A csoport közepére letettünk egy papír számegyenest. Felolvastunk állításokat, ezekről kellett véleményt alkotniuk, attól függően álltak be a számegyenes valamely pontjához, hogy mennyire értenek egyet az állítással.

Az állítások a következők voltak:

- 1. A pénz nem boldogít.*
- 2. Az élet nem ér semmit, ha az embernek nincs gyereke.*
- 3. Csak e gyenge emberek hisznek Istenben.*
- 4. Szerelem nélkül nem jó a szex.*
- 5. Nagyon tisztellem az idős embereket.*
- 6. A legtöbb ember követne el bűncselekményt, ha biztos lenne abban, hogy nem kapják el.*
- 7. Annak nem lehet véleménye a kábítószeréről, aki nem próbálta.*
- 8. Ha nincs pénzed, nem lesz jó nőd.*
- 9. A tanulás fontos része az életnek.*
- 10. A tudás hatalom.*
- 11. Csak akkor akarok gyereket vállalni, ha biztos anyagi háttérrel rendelkezem.*
- 12. Jobban szeretek egy regényt elolvasni, mint ugyanazt megnézni filmen.*

Minden állítás után beálltak a számegyenes megfelelő pontjára. Azoknál az állításoknál, ahol nagyon nagy volt a szórás, lehetőségük volt arra, hogy válasszanak egy párt, vagy 3-4 fős kis csoportot alkossanak, és röviden megbeszéljék a témát, ütköztessék az álláspontjukat.

A feladatot nagyon komolyan vették, és lelkesen beszélgettek a témákról. Nem volt cél egymás meggyőzése, csak a különböző, nézőpontok megismerése, elfogadása.

3. Hozz egy dalt....

Minden csoporttag hozott magával egy olyan dalt, amelyet szeret. Ebből meghallgattunk egy részletet, majd beszélgettünk arról, hogy miért tartja fontosnak a hozott számot, mit szeret benne. A többieknek tetszik-e vagy sem.

Az egyik fiú egy egész CD-t hozott, amiről azonban nem választott konkrét számot, több számba is belehallgattunk, de egyikhez sem kötődött igazán. Viselkedése komolytalan volt, poénra vette a feladatot. Megígérte, hogy következő alkalomra választ egy olyan számot, amiről tényleg tudunk érdemben is beszélgetni.

Meghallgattuk három fiú és két lány számát és beszélgettünk róluk.

Általában kiderült, hogy a daloknak nem a szövege fogta meg őket, hanem a dallam, a ritmus, a hangulat. Beszélgettünk szerelemről, szakításról, bánatról. Nagyon érdekes volt, hogy az egyik lány a „Baszd fel a kéket!” című dalt (Irie Maffia) hozta.

”Itt ülök egy széken, egy kis szoba közepében
Elöttem egy asztal, a lámpa fénybe nézek
Kérdésekkel faggatóznak felőlem a kékek
Nem akarok semmi mást csak azt, hogy lelépjek
De nem emlékszem arra, hogy ők mér' hoztak be engem
A gondolatok összevissza kavarnak a fejemben
Mikor mész az utcán nézd meg kivel állsz szóba
Egy dílerrel és máris vár a rendőrségi szoba
Nem kell álmodoznod ahhoz, hogy repülni tudj
A kibaszott kurva kokain hozzád is eljut
Sok pénz ez a dolog nyakig benne vagy a szarban
Mér' játszod a vakot? -az életed el van baszva
Tompán szólnak szavaim, de itt valami sántít
Ne várj semmit senkitől, csak az életed számít
Mért adsz nekem fegyvert, és mért formálsz keményre?
A képzeletnek nincs szüksége fegyverre és késre.

A gandszámat akarod? Baszd fel a kéket, baszd fel a kéket!
Anyádba takarodj! Baszd fel a kéket, baszd fel a kéket!
Szolgálsz és védesz? Baszd fel a kéket, baszd fel a kéket!
Dorgálsz és szétversz? Baszd fel a kéket, baszd fel a kéket!”

Ebben a témában a fiúk nagyon érintettek voltak, így a dal hosszú beszélgetést indított. A lányok rákérdeztek, hogy miért követtek el bűncselekményt, mit gondoltak a sértettről. A lányok nagyon határozottan képviselték a saját álláspontjukat, és fel hozták a sértetti oldal nézőpontját. A fiúk oldaláról előkerültek a rendőrséggel kapcsolatos negatív tapasztalatok.

Az egyik fiú Akon „Sorry” című számát hozta, aminek kapcsán szó esett az énekes életmódjának előnyeiről és hátrányairól, a család, az ünnepek szerepéről, és arról, hogy mi az, amit meg lehet bocsátani egy másik embernek, és mi az, amit nem.

A számok megbeszélésénél ismét tapasztaltuk, hogy a gondolkodásuk nagyon különböző, többeknek nehézséget jelentett, amikor elvont dolgok kerültek szóba. Pl. a „Macska az úton” című szám mögöttes jelentését egyesek csak nagyon nehezen értették meg. Ki kell emelni azonban, hogy a légkör végig elfogadó volt.

A fiúk nagyon fegyelmezetten vettek részt az alkalmon. Még azután sem merült fel magatartási probléma, hogy láthatóan nagyon elfáradtak, és néhány nekik nem igazán tetsző zenét is végig kellett hallgatniuk.

2. Záróköri kör: Hogyan érezték magukat

Nagyon érdekesnek találták ezt az alkalmat. Megfogalmazták, hogy jó volt hogy olyat hozhattak be, ami számukra fontos. Érdekes volt hallgatni a számokat és beszélgetni.

Összességében: Ezen az alkalmon határozottan megfigyelhető volt, hogy elkezdtek egymással beszélni nagy csoportban is. Kérdéseket tettek fel egymásnak, nyíltan vállalták a véleményüket, még akkor is, ha az nem egyezett a többségével. A különböző véleményekkel kapcsolatban nagyon elfogadó volt a csoport.

Nem volt ott Normann, mint külső megfigyelő. Nem tudni, hogy ennek volt-e köszönhető, vagy annak, hogy 4. alkalommal találkoztunk, de sokkal nyíltabbak voltak a csoportban a tagok egymással, többet kérdeztek, mint a korábbi alkalmakkor. A számok nagyon beszédesebbek voltak, sok kérdést vetettek fel, amelyekről így könnyebben tudtak beszélni, véleményt alkotni.

5. alkalom (2010. március 11.)

A csoportot teljes létszámban kezdtük meg 3 órától.

Megvalósult játékok:

1. *Hogy vannak? Hogyan érkeztek a csoportba?*

Mindenki elmondta, hogy telt a hete és milyen hangulatban érkezett a csoportba. Nagy csoportban beszélünk. Minden tag beszámolója után lehetőséget kaptak a többiek arra, hogy kérdezzenek a beszélőtől.

Meséltek magukról, változó mélységben.

2. *Hozz egy dalt.... folytatás*

A legutóbbi alkalommal nem jutott idő a csoport felére, ezért a mai napon is dalokkal kezdtük. Terveink szerint ezzel a feladattal 40 percet szeretünk volna foglalkozni, ami azonban nagyon elhúzódott. Először három lány dalából hallgattunk részleteket, ezt folytatta egy fiú. Minden dal után beszélgettünk kicsit arról, hogy miért hozták ezt a dalt, miért fontos nekik. Kinek tetszik, nem tetszik a dal. Mit mond nekik.

A beszélgetések ezen a napon nehezebbek voltak, mint előző alkalommal. A dalok száma eltolódott a radnóti lányok irányába, akik olyan zenét hoztak, amit a fiúk nem ismertek. Külön nehezítette a helyzetet, hogy két olyan szám is elhangzott, melynek nem volt szövege (filmzene). Itt a hozzá kapcsolódó film képsorairól beszélünk a megfoghatóság kedvéért. A számokon keresztül beszélgettünk a szerelemről, álmodozásról, a szabadság érzéséről, arról hogy ki, hogy tudja ezt megélni. Beszéltünk még a barátságról, egymásra utaltságról, bizalomról is.

Az egyik fiú egy dallal kapcsolatban éles kritikát fogalmazott meg a dalt hozó lánnyal szemben (öregasszonyosnak minősítette), itt ütköztettük azzal, hogy a megfogalmazása mennyiben volt bántó annak, akinek szánta, illetve aki azt magára vehette. Hosszan beszélgettünk arról, hogyan lehet véleményt mondani úgy, hogy az ne legyen bántó a másik

ember számára. A hatást erősítette, hogy többen megfogalmazták a véleményüket, a csoporttagok kezdtek egymással vitatkozni és elmondták őszintén, hogy miért esett nekik rosszul a kritika.

3. Tánctanulás

Mozgásos feladatot iktattunk be a csoportba, két dal között. Körben álltunk, mivel mindenki máshonnan jött, más táncelemeket ismer, sorba mentünk és mindenki mutatott egy táncmozdulatot. Ezt követően 4 fős csoportokat alkottunk és így kellett ritmust kitalálni. Minden csapat kánonban a ritmusát énekelte, mialatt egy-egy mozdulatot csinált.

A feladat könnyed és szórakoztató volt. Alkalmas volt arra, hogy a beszélgetős és komoly feladatban egy kicsit megmozgassuk magunkat.

4. Emberek körülöttem

Megkértük a fiatalokat, hogy gondolják végig, milyen kapcsolati rendszerük van, kik azok a személyek körülöttük, akiktől segítséget kaphatnak. Ezeket az embereket gyurmából kellett megformáznuk. Az elkészített figurákat úgy kellett elhelyezniük a magukat ábrázoló bábuhoz viszonyítva, hogy a távolságuk fejezze ki kettejük viszonyát.

Kb. 15-20 percen keresztül készítették el a saját ábrájukat. Mindenki nagyon alaposan dolgozott, elmélyültek a feladatban. A figurákat sematikusan, de nagyon gondosan formázták meg.

Miután mindenki elkészült, körbe mentük és bemutatták a képüket. Bemutatták, hogy kiket ábrázolnak a bábuk, miért azokat a színeket használták. Lehetett feltenni kérdéseket a képpel kapcsolatban, de hosszan nem beszélgettünk senkiről, annyit mondhattak, amennyi jól esett nekik.

A játékot nagyon komolyan vették, mindenki végiggondolta a kapcsolati rendszerét, nagyon szemléletesek voltak a képek és a bemutatások. Szembetűnő volt a két csoport kapcsolati rendszere közötti különbség. A radnótisok többsége teljes családban él, ellentétben a fiúkkal, akik esetében nem volt teljes család, nagyon kevés ember volt körülöttük. Volt olyan kép, amin összesen 3 ember szerepelt, és abból az egyik javítóintézeti nevelő volt.

Az egyik lány a játék végén megfogalmazta, hogy nagyon szerencsésnek érzi magát, hogy olyan családban élhet, amilyenben él.

5. Zárókör: Hogyan érezték magukat

Ezen az alkalmon egyértelműen érezhető volt, hogy nagyon kevés a 6 alkalmas csoport. A csoport a 4-5. alkalomra jutott el oda, hogy a tagok egymáshoz is intéztek kérdéseket, őszintén megfogalmaztak gondolatokat, oldottak és egymás felé nyitottak voltak. Jellemző lett az egymásra figyelés, nem voltak magatartási problémák. Ez megfelelő alap lehetne egy komolyabb fejlesztő munka kivitelezésére.

6. alkalom (2010. március 18.)

A csoportból hiányzott az a fiú, aki a múltkor is, mivel eltávozásra ment, és nem érkezett vissza onnan (vagyis szökésben volt). A többiek időben megjelentek.

Megvalósult játékok:

1. *Hogy vannak? Hogyan érkeztek a csoportba?*

Mindenki elmondta, hogy telt a hete és milyen hangulatban érkezett a csoportba. Nagy csoportban beszélünk. Mindenki elmondta, hogy érzi magát, azonban azon a napon nem nagyon kérdeztek egymástól.

2. *Kavicska*

Mindenki választott egy kavicsot magának. A csoport tagjai elindultak a teremben és találkoztak egymással, akivel találkoztak, annak bemutatták a kavicsukat, hogy hívják, honnan jött, mitől fél, miben a legjobb, és mire vágyik. A találkozások után körbementünk és nagy körben is bemutatták a kavicsukat.

Instrukcióként adtuk, hogy mindenki találkozzon, mindenkivel, ez nem valósult meg. Néhány fiú a mire vágyik kérdésre egyáltalán nem tudott válaszolni.

3. *Utak és jelzőtáblák*

Mindenki kapott egy A/3-as papírt, rá kellett rajzolniuk a lap elejére magukat most, a lap másik szélére szintén magukat 10-20 évvel később, olyan távolságban, hogy az a megtett időt szimbolizálja. Ezután a két figura közötti életút megrajzolása volt a feladat. Jelzőtáblákat használhatnak fel, amelyek segítik az útjukat. (Vigyázz, ne hallgass másra!, Ne tedd meg!, Merj belevágni!, Ezt jól csinálod! stb...) Kaptak adott táblákat, de írhattak saját maguk is. A terem közepére elhelyeztük az előre elkészített táblákat, ceruzát, filcet, zsírkrétát, ragasztót. Elvonulhatott mindenki, hogy egyénileg tudjon dolgozni.

Három fiú eleinte nem nagyon értette a feladatot, nem dolgoztak, aztán elkezdünk velük egyénileg foglalkozni, ismét elmagyarázni a feladatot. Kettőjük így hamar megértette, és tudott egyénileg dolgozni. A harmadik fiú azonban nagyon konkrét és folyamatos támogatást igényelt. Így egyikünk végig mellette maradt és segített neki végiggondolni az életútját. Végül mindenki elkészítette az életutat táblákkal együtt.

Ezt követően egyénileg nagy körben mindenki bemutatta a saját képét. A bemutatás után üzenhettek egymásnak és elmondhatták, hová tennének még táblát, és milyen felirattal.

Az ábrák nagyon jól kidolgozottak voltak, mindenki elgondolkozott a saját életén. Leírták azokat a veszélyeket, amitől tartaniuk kell. A fiúk mindegyikénél megjelent, hogy tartanak attól, hogy újra elkövetnek valamilyen bűncselekményt. Különbség csak abban volt köztük, hogy mennyire voltak határozottak abban, hogy ellen tudnak állni a kísértésnek. A veszélyeket nagyon pontosan fel tudták mérni, ahogy azt is, hogy mit kell tenniük annak érdekében, hogy elkerüljék azokat. Mindamellett néhány irreális elképzelés is megjelent, amire a csoport fel is hívta a figyelmet.

4. *Búcsú gombolyaggal*

Körben ültünk a székeken. Egy gombolyagot kellett körbe dobniuk, úgy hogy a madzag egy részét az egyik kezükkel megtartják, a másikkal továbbdobják, akinek dobják, annak üzenni kell valamit. Fontos volt, hogy a gombolyag mindenkihez eljusson, így a gombolyag kirajzolja a csoport hálóját.

Mindenki üzent és kapott is üzenetet. Voltak nagyon személyes gondolatok is.

A végén egy ollót adtunk körbe, amivel mindenki levághatta a madzagnak azt a részét, amit a kezében tartott. A madzag sokat jelentett nekik, többen egészen nagy darabokat vágtak ki, hogy fel tudják kötni a kezükre.

5. Bizalomjáték (5 perc)

A legvégén megkértük a csoportot, hogy álljanak fel, és a hátuk mögött fogják meg a második ember kezét, majd kezdjenek el hátradőlni.

Megtartották magukat. A hátradőlést kétszer megismételtük.

Sajnos nagyon kicsúsztunk az időből, és a lányok jelezték, hogy el kell menniük, hogy elérjék a vonatot, ezért ezzel zártunk. Három lány még hozott a csoportnak ajándékba csokit, amit kiosztottak, mi pedig adtunk emlékebe mindenkinek egy csoportképet. A fiúk nem siettek, sőt mondták többen, inkább nem vacsoráznának, de szívesen befejeznék a csoportot.

A 6. alkalom rövid volt, azonban egyértelműen érzékelhető volt, hogy a csoporttá alakulás megtörtént. A csoporttagok fontosnak érezték a csoportot és elkezdtek bízni egymásban. Ez megnyilvánult abban, hogy érezhetően egyre személyesebb élményeket osztottak meg magukról. A búcsúzásnál és az üzenetekben nagyon sok személyesség volt, odafigyeltek egymásra a tagok és sok minden megragadt bennük egy másik csoporttaggal kapcsolatban. Megbeszéltük a csoport végén, hogy a következő héten lejönnek a lányok egy kötetlen beszélgetésre és közösen vacsorázunk egyet.

+ 1. alkalom (2010. március 25.)

Autóval utaztunk le Aszódra közösen egy pizza vacsorára. Két lány nem tudott eljönni a vacsorára, ők a csoportban inkább kívül álló szerepet tölthettek be, nehezebben tudtak megnyílni.

½ 6-ra értünk le, addigra a fiúk is megérkeztek, hoztak csészéket és egy nagy lábos teát. Megérkezett a pizza is.

Leültünk egy nagy asztal köré, a fiúk mertek a teából és elkezdődött a kötetlen beszélgetés. Kicsit nehezen indult, de aztán gyorsan belelendültek és nagyon hamar elérkezett a 7 óra, amikor a fiúknak vissza kellett menniük.

Főleg egymással beszélgettek, mi háttérbe vonultunk. Megfigyelhető volt, hogy nemcsak a mellettük ülővel beszélgettek, hanem alkalmanként helyet cseréltek, hogy mindenki tudjon mindenkivel beszélgetni.

Összegező gondolatok

A heterogén csoportra jellemző volt, hogy egyenrangúak voltak benne a csoporttagok. A heterogén csoport biztosított egy plusz motivációs tényezőt mindkét csoport számára. A növendékek örültek annak, hogy külsős személyek jönnek hozzájuk be az intézetbe, akik kíváncsiak rájuk, akik odafigyelnek rájuk, akikkel „másképpen” tudnak beszélgetni, mint a többi növendékkel. A fiúknak nagyon érdekesek voltak a lányok, nagyon okosnak látták őket, ennek többször is hangot adtak. A középiskolások kíváncsiak voltak olyan fiatalokra, akik bűncselekményt követtek el, a motivációjukra és arra, honnan jöttek.

Maguk a feladatok alkalmasak voltak arra, hogy önismereti munkát végezzenek a csoporttagok olyan mértékben, amennyire erre készen állnak, így nem jelentett problémát az, hogy különböző mélységben hajtották végre a feladatot, mivel mindenképpen volt személyes hozadéka.

Ami egyértelműen érezhető volt, hogy a fiúk motiváltak voltak arra, hogy csoportfoglalkozáson vegyenek részt, szívesen, örömmel és nagyon nagy fegyelmezettséggel végezték el a feladatokat és gondolkodtak a saját életükön, kapcsolataikon. Összehasonlítva a korábban a javítóintézetben és a Jóvá-Tett Helyen megtartott homogén csoportokkal megállapítható, hogy míg akkor sok időt kellett azzal eltölteni, hogy motiváljuk őket arra, hogy eljőjenek a csoportba, ide nagyon szerettek eljárni, fontos volt nekik, hogy ott legyenek (eltávozásra esetenként is úgy mentek, hogy a csoportról ne hiányozzanak, nagyon sajnálták, hogy vége lett a csoportnak). A csoportfolyamatot és a közös munkát nagyon előrevitte, hogy nem volt ciki odafigyelni és elmondani a véleményüket, mint korábban.

Fontos visszajelzéseket kaptak kortársaiktól (személyes üzeneteket az életútnál, a daloknál szóba jöttek a bűncselekmények, a sértett érzéseire hívta fel a figyelmüket egy középiskolás a fiúknak.) Más üzenete van annak, ha egy hozzá korban közelálló személy mondja el a véleményét, mintha ugyanazt egy felnőttől kapja.

A középiskolásokat érzékenyítéssel nyitottá lehet tenni az önkéntes munkára, hogy akár a javítóintézetben, akár azon kívül de hátrányos helyzetű fiatalokkal foglalkozzanak, adott esetben hasonló hivatást válasszanak. Az utolsó alkalommal három lány felvetette, hogy szívesen végezne önkéntes munkát Aszódon a Javítóintézetben. Pl. idegen nyelvet oktatnának a fiúknak, mivel a fiúk közül többen is terveztek külföldi munkát, amihez szükséges lenne jó nyelvtudás, ami a lányoknak megvan.

Tanulságok:

Fontos, hogy a jövőben is néhány órás felkészítésen vegyen részt mindkét csoport. A gimnazistákat jól felkészítettük és megfelelően kiválasztottuk. Fontos szempont volt, hogy kellően nyitottak, érzékenyek és befogadóak legyenek. A jövőben sem tartanánk jónak, hogy válogatás nélkül bárki bekerüljön egy ilyen szociális készségfejlesztő csoportba. Szerencsés lenne, ha fiúk is lennének a középiskolás csoportban nem csak lányok.

A jövőben amennyiben folytatódik a csoport, akkor érdemesebb inkább helyi középiskolás diákokat bevonni. A Radnóti Gimnáziumtól nagy volt a távolság, ami megnehezítette a munkát, illetve a későbbi önkéntes munkának is akadály lehet.

A csoportlétszám esetében 14-16 fő megfelelő, jól tudunk haladni velük. Kb. 7-7 fővel lehet indítani a csoportot.

Eleinte nem akartuk, hogy ugyanannyi növendék legyen, mint középiskolás, azonban a kezdeti félelmeink nem igazolódtak. A fiúk nem akartak kikezdeni a lányokkal, nem tettek semmilyen megjegyzést. Nagyon udvariasak, figyelmesek, készségesek voltak.

A középiskolásokat fontos előre felkészíteni a szóhasználatra és az egyszerű fogalmazásra.

Az intézménylátogatás a jövőben is nagyon fontos része kell, hogy legyen a felkészítésnek, mivel így van fogalmuk a gimnazistáknak arról hova jönnek.

A növendékeknek is kellene felkészítést tartani, de nekik inkább egyénileg. Olyan játékokat játszanánk, amiből kiderülhet az ő egyéni motivációjuk, miben segíthet nekik a csoport. Így pontosan fel tudnánk mérni azt is, hogy esetleg kivel kell a játékoknál külön is foglalkozni. A játék instrukciókat nehezebben értették, fontos azzal tisztában lenni, hogy ha nem érti az instrukciót, akkor sem kérdezi meg, viszont örömmel fogadja a segítséget, erre nagyon oda kell figyelni.

Jó volt és fontos a jövőben is, egy rövid, külön a növendékeknek szóló csoportos felkészítés is.

Érdeemes a fiúk között is a heterogenitásra figyelni, azoknak a fiúknak, akik magasabb intellektusúak, kifejezetten nagy megerősítést adhat a csoport arra, hogy érdemes és fontos tanulniuk. Nekik nagyon ajánljuk a csoportfoglalkozást. További szempont, hogy egy-egy intézeti csoportból legfeljebb 2-2 fő jöjjön.

Hasznos lenne továbbá, ha olyan fiúkat vonnánk be a csoportba, akik elkezdtek egy egyéves szakmát, így még legalább egy év van a szabadulásukig. Így hosszabb csoportfoglalkozás is tervezhető velük, valamint adott esetben ők visszavihetik a csoporttársaiknak a pozitív mintákat. A szakmára járó fiúknak általában nagyobb a tekintélye, ezt felhasználva és őket megerősítve közvetíthetnék a csoporton elhangzottakat.

A középiskolások esetében pedig a fél éves csoport után elvárható lenne hogy önkéntes munkát végezzenek, aminek a formáján még érdemes lenne gondolkodni. Pl. magántanítás, esetleg közös kinti/benti programok szervezése stb.)

Hasznos, ha a csoport után a két csoporttal (középiskolásokkal és növendékekkel) külön is tartunk egy feldolgozást a csoport első néhány alkalma után, ahol őszintén visszajelezhetnek.

Hasznos kamerán rögzíteni a csoportfoglalkozást, ez is biztosíthatja azt, hogy ne legyenek magatartási problémák.

Amennyiben kamerára vesszük a csoportot a pszichológus jelenléte sem feltétlenül indokolt. Azon az alkalmon, ahol nem volt jelen a pszichológus, nem volt magatartási probléma a fiúk között, és jobban megnyíltak.

Mindenképpen legalább 10-12 alkalmas csoportfoglalkozást kell tartani, a 6 alkalom nagyon kevés volt, így jobban össze lehet szoktatni a csoportot és bizalmi légkört kialakítani.